

1. שמות כ':י"ג

לא תרצח: לא תנאף: לא תגנב: לא תענה ברעך עד שקר:

2. דברים ה':י"ז

לא תרצח: ולא תנאף: ולא תגנב: ולא תענה ברעך עד שוא:

3. שמות כ"ג:ז'

מִדְּבַר־שֶׁקֶר תִּרְחֹק וְנָקִי וְצַדִּיק אַל־תִּהְרַג כִּי לֹא־אֶצְדִּיק רָשָׁע:

4. רמב"ם ספר המצוות לאו רפה

הזהיר מהעיד עדות שקר. והוא אמרו לא תענה ברעך עד שקר.

ונכפל זה במקום אחר ובלשון אחר והוא עד שוא. והעובר על לאו זה כבר גזרה עליו התורה ואמרה ועשיתם לו כאשר זמם. ולשון מכילתא לא תענה ברעך אזהרה לעדים זוממין.

ובזה הלאו גם כן מלקות כמו שהתבאר בריש מכות (דף ב').

5. ספר החינוך מצוה לז

שלא להעיד עדות שקר, שנאמר (שמות כ יג) לא תענה ברעך עד שקר, ונכפלה במקום אחר בלאו אחר "עד שוא".

**שורש מצוה זו נגלה, כי השקר נמאס ונאלח לעין כל משכיל, גם כי בעדות אמת העולם עומד, שכל דברי ריבות בני אדם מתבטלים בעדות אנשים. ואם כן עדות שקר סבה לחרבן הישוב.

דיני המצוה, כגון ממי מקבלין עדות וממי אין מקבלין, ובמה יפסלו בני אדם להעיד, וכיצד קבלת העדות, וכי יש בני אדם שאין מעידין לכל אדם מרוב מעלתן, ודרישת העדות והחקירה, והחילוקין שבין עדות ממון לעדות נפשות, והחלוק שבין דרישה לבדיקה, והחילוק שבין עדות בשטר לבעל פה, ויתר רובי פרטיה מבוארין בסנהדרין ובמקומות בגמ' סנהדרין...

6. ספר החינוך מצוה קכ"ב

להגיד העדות בפני (בר"ד לפני) הדיינים בכל מה שנדעהו, בין שיתחייב בעדות מיתה או ממון המועד עליו או שיהיה הצלתו בממונו או בנפשו, שנאמר (ויקרא ה א) והוא עד או ראה או ידע אם לא יגיד ונשא עונו. בכל ענין, חובה עלינו להגיד העדות לפני הבית דין.

ואולם חילוק יש בין דיני ממונות לדיני נפשות ושאר איסורין שבתורה, שבדיני ממונות אין אדם חייב להעיד עליהם מעצמו אלא אם כן יתבענו בעל הדבר או בית דין, ובדיני שאר איסורין שבתורה, כגון שראה אחד

1 שעבר על איסור, וכן בעדות נפשות שראה מי שהרג חברו, או בעדות מכות שהכה האחד את חברו -- בכל
2 זה חייב האדם לבא מעצמו ולהגיד העדות לפני הבית דין כדי לבער הרע ולהפריש האדם מאיסור.
3 **משרשי המצוה.** לפי שיש במצוה זו תועלת גדולה לבני אדם, אין צריך להאריך בהם, כי ידועים הדברים
4 לכל רואי השמש.

5 **7. רמב"ם הלכות עדות יז:**

6 הלכה א

7 מי שהעידו לו אנשים רבים וגדולים בחכמה וביראה שהם אומרים שראו פלוני שעבר עבירה פלונית או
8 שלוחה מפלוני אף על פי שהוא מאמין הדבר בלבו כאילו ראהו לא יעיד עד שיראה הדבר בעיניו או יודה לו
9 הלוה מפיו ויאמר לו היה עלי עד שפלוני הלוח לי מנה שנאמר והוא עד או ראה או ידע ואין לך עדות
10 שמתקיימת בראייה או בדיעה אלא עדות ממון וכל המעיד מפי אחרים הרי זה עד שקר ועובר בלא תעשה
11 שנאמר לא תענה ברעך עד שקר.

12 הלכה ב

13 לפיכך מאיימין אף על עדי הממון וכיצד מאיימין עליהן [מאיימין עליהם] בפני הכל ומודיעין אותן כח עדות
14 שקר ובושת המעיד בה בעולם הזה ובעולם הבא ואחר כך מוציאין את כל האדם לחוץ ומשיירין את הגדול
15 שבעדים ואומר לו אמור היאך אתה יודע שזה חייב לזה אם אמר שהוא אמר לי חייב אני לו או איש פלוני
16 אמר לי שהוא חייב לו לא אמר כלום עד שיאמר בפנינו הודה לו שהוא חייב לו והיו מכניסין את העד השני
17 ובודקין אותו כך נמצאו דבריהן מכוונין נושאים ונותנים בדבר וגומרין הדין.

18 הלכה ג

19 תלמיד שאמר לו רבו יודע אתה שאם נותנין לי כל ממון העולם איני משקר מנה יש לי אצל פלוני ויש לי
20 עליו עד אחד לך והצטרף עמו אם נצטרף הרי זה עד שקר.

21 הלכה ד

22 אמר לו בוא ועמוד עם העד ולא תעיד כדי שיראה הלוח ויפחד ויעלה על דעתו שאתם שני עדים ויודה מעצמו
23 הרי זה אסור לעמוד ולהראות שהוא עד אע"פ שאינו מעיד ועל זה וכיוצא בו נאמר מדבר שקר תרחק.

24 הלכה ה

25 השוכר עדי שקר להעיד לחבירו פטור מדיני אדם וחייב בדיני שמים וכן עד אחד שכבש עדותו ולא העיד
26 פטור מדיני אדם וחייב בדיני שמים.

27 **8. ספורנו על שמות כ': י"ג:ג'**

1 (ג) לא תענה ברעך עד שקר ובכלל זה הולך רכיל ומוציא שם רע, אף על פי שעקרו על מעיד בבית דין:

2 **9. אבן עזרא על שמות כ':י"ג:ד'**

3 (ד) לא תענה. שנים רבות חפשתי בלבי טעם זאת המלה לאמר עד שקר ולא אמר עדות שקר. ולפי דעתי
4 עתה כי הוא מדבר עם עד שקר. כאילו כתב לא תענה אם אתה עד שקר ...

5 **10. הכתב והקבלה, שמות כ':י"ג:ב'**

6 (ב) עד שקר. הראב"ע נדחק לפרש שהכתוב מדבר עם העד, אתה עד שקר לא תענה ברעך. אמנם אין טעם
7 לקראו עד שקר קודם שהעיד, ומה יענה למקרא שכתוב מפיץ וחרב איש ענה ברעהו עד שקר, ובאמת שם
8 עד הוא כנוי להמגיד (צייגע) ותרגומו סהיד או סהדא, וגם להגדת העד (צייגניס) ותרגומו סהדותא (רל"ש):

9 **11. העמק דבר על שמות כ':י"ג:א'**

10 (א) לא תענה ברעך. הנוגע לרעך. ואע"ג דכל עדות שקר אסור. ומקרא מפורש מדבר שקר תרחק. מכ"מ
11 ברעך חמור יותר ומש"ה מוזהרים בעשרת הדברות. והרמב"ם ה"ע פ"ז פי' ברעך ע"י רעך היינו ששמע
12 מחבירו ומגיד שראה בעיניו. והוכחה לזה הפירוש הוא מדכתיב לא תענה ולא כתיב ולא תעיד. או לא תקום
13 עד שקר. אלא עניה משמעו אחר עד הקודמו. כמש"כ בס' במדבר ל"ה ל' ודברים י"ט י"ט ...

14 **12. כלי יקר על שמות כ':י"ג:ג'**

15 (ג) ולא תענה ברעך עד שוא. וי"ו מוסיף על ענין ראשון לומר שלא זו גניבת נפשות או ממון שאסור אלא
16 אפילו גניבת דעת אסור שלא ירבה אליו בתקרובת מנחה ויודע בו שאינו מקבל וכיוצא בזה וזה בכלל דבור
17 שוא ובטל ובחנם והוא בכלל לא תענה ברעך עד שוא

18 **13. רבנו בחיי, שמות כ':י"ג:ב'**

19 (ב) לא תענה ברעך. לא אמר באחיך כמשפט הכתובים (דברים כג) לא תשיך לאחיך, (שם כב) לכל אבדת
20 אחיך, וכיוצא בזה, כי שם אנו דורשים אחיך ולא עכו"ם וכאן הזהיר אפילו על העכו"ם כי כן מצינו (שמות
21 יא) וישאלו איש מאת רעהו והוא נאמר על המצריים, ועוד שאלו אמר באחיך היה נראה שהעדות כשרה
22 בקרובים כי לא יזהירונו אלא מעדות שקר אבל עדות של אמת כשר ואין הדבר כן כי כל עדות פסולה בקרובים
23 הן שיהיה שקר הן שיהיה אמת הן יהיה לתועלתו או להפסדו. והיה הכתוב ראוי לומר לא תענה ברעך עדות
24 שקר, ואלו אמר כן לא היתה האזהרה כי אם למעיד עצמו שלא יעיד הוא עצמו עדות שקר, אבל כשאמר עד
25 שקר יתבאר מזה שהוא אזהרה שלא יהיה נסכם להזמין עד שקר, וזהו לשון לא תענה לא תסייע ולא תזמין
26 ברעך עד שקר שיעיד עליו.

27 **14. תורת משה - אלשיך, שמות כ':י"ג:ד'-ה'**

1 (ד) לא תענה ברעך כו'. הנה זה לעומת מאמר נעשה אדם כו'. והוא כי הנה ארז"ל (ב"ר פ' ח') כי באו' ית'
2 למשה שיכתוב נעשה אדם. א"ל אתה נותן פתחון פה לאפיקורסים א"ל כתוב ומי שיבא לטעות כו' כי יש
3 טעם וטעמים למבין כענין מ"ש במקומו כי הוא ית' ברא את האדם מכל כללות העולמות כולם חלק מכל א'.
4 וע"כ אמר נעשה בין הכל אדם מלבד טעמים שעל דרך הסוד ועם כל זה לא יבצר מהיות פתחון פה לפושעים
5 יכשלו במ. אך צדיקים ילכו במ בתום לבם. וע"כ לעומת המאמר ההוא היה לא תענה ברעך עד שקר. והוא
6 כנודע מרז"ל כי הוא יתב' קורא לישראל אחי ורעי. כמאמר הכתוב למען אחי ורעי אדברה נא כו'. וכן פירשו
7 ז"ל פסוק (משלי כ"ז) רעך ורע אביך כו' על הקב"ה. וזה רמז פה באומר דבור זה כנגד מאמר נעשה אדם
8 כמזהיר ואומר אל תענה בהנקרא רעך הוא הקב"ה עד שקר שהוא לפרש מאמר ההוא כפשוטו ולומר ב'
9 רשויות חלילה בל תהיה מכלל ופושעים יכשלו במ. כ"א מכלל צדיקים ילכו במ. וע"ד התכת לשון הכתוב
10 נשית לב. כי הנה הל"ל על רעך. וגם הל"ל עדות שקר או לומר לא תהי' לרעך עד שקר:

11 ש(ה) אך יאמר הלא צויתך שתאהב את רעך ולא תרצחנו ולא תנאף את אשתו ולא תגנוב אותו פן תאמר
12 אם בשביל חברי אשר אהבתי להיטיב לו אעיד שקר לא תגדל אשמתי. לז"א לא תענה ברעך שהוא בשבילו
13 עדות שקר ואפקיה בלשון עד ולא אמר עדות לרמוז לו שעל ידי כן עושה כבי"כול עד שקר כי השם המעיד
14 עליו בני ישראל כו' לא ידברו כזב כו' חלילה מהפכו מעד אמת. או יאמר אע"פ שאין העדות נגמר בכך כי עד
15 א' אתה עם כל זה אתה עובר לאו או אם העדות אמת שידעת על פי עד נאמן לך לא תענה להיות עד לומר
16 שראית כי לא יבצר מהיותך עד שקר על כן לא נאמר עדות אלא עד:

15. דברים י"ט:י"ט

17
18 וְעִשִׂיתֶם לוֹ כַּאֲשֶׁר זָמַם לַעֲשׂוֹת לְאַחֵיו וּבְעֵרְפְּ הָרַע מִקִּרְבּוֹ:

16. משנה מכות א'ג

19
20 (ג) מְעִידִין אָנוּ בְּאִישׁ פְּלוֹנִי שֶׁהוּא חָיֵב מִלְּקוֹת אַרְבָּעִים, וְנִמְצְאוּ זִמְמוֹנִים, לֹקֵין שְׁמֹנִים, מְשׁוּם לֹא תַעֲנֶה בְּרַעֲךָ
21 עַד שֶׁקֶר (שמות כ), וּמְשׁוּם וְעִשִׂיתֶם לוֹ כַּאֲשֶׁר זָמַם (דברים ט), דְּבָרֵי רַבִּי מֵאִיר. וְחֻכְמִים אוֹמְרִים, אֵינָן
22 לֹקֵין אֶלָּא אַרְבָּעִים. מְשַׁלְּשִׁין בְּמִמּוֹן וְאֵין מְשַׁלְּשִׁין בְּמִכּוֹת. כִּיצַד, הֶעֱיִדוּהוּ שֶׁהוּא חָיֵב לְחַבְרוֹ מְאִתִּים זֶזוּ,
23 וְנִמְצְאוּ זִמְמוֹנִים, מְשַׁלְּשִׁין בִּינֵיהֶם. אֲבָל אִם הֶעֱיִדוּהוּ שֶׁהוּא חָיֵב מִלְּקוֹת אַרְבָּעִים, וְנִמְצְאוּ זִמְמוֹנִים, כָּל אֶחָד וְאֶחָד
24 לֹקֵה אַרְבָּעִים:

17. אליקים רובינשטיין באתר 929

25
26 מה כל כך נורא בלשקר לזולת?
27 הערך החברתי הכפול, של אמירת אמת כיסוד, ומכוחה אי פגיעה בזולת על ידי אמירת אי-אמת, הוא שביסוד
28 הדיבר התשיעי

1 מקומם של עשרת הדיברות בתולדות התרבות היהודית והאנושית הוא נצחי. הן הפכו בתודעה ובלשון, לא
2 רק בעברית ולא רק בתרבות היהודית, סמל אוניברסלי לחוק חרות בלוחות, חרות באבן. רבים מאתנו,
3 בדברם בנושא מסוים, עובדתי או משפטי, הניתן לשינוי לשיטתם, אומרים "אין אלה עשרת הדיברות"; קרי,
4 הם נתפסים, אם נרצה, כבלתי ניתנים לערעור. ועוד, יש שיראו בהם מעין חוקה – מיצוי האתוס היהודי,
5 עיקרי האמונה, המידות והאידיאל החינוכי – שממנה משתלשלים החוקים הפרטניים, המוצאים בחלקם ביטוי
6 בפרשת משפטים.

7 יש לעשרת הדיברות קסם "חוקתי" הנובע מהיותם טקסט מתוחם, בעל מסרים חדים בקיצורם ובבהירותם,
8 וכן מן המעמד המיוחד ועז הרושם של קבלתן בסיני, ומן השילוב בין הלאומי, האוניברסלי והאינדיבידואלי.
9 כך ראה זאת בוויכוח על החוקה לישראל בכנסת הראשונה פרופ'בן-ציון דינבורג (דינור), שר החינוך
10 הראשון, אך חלק עליו ראש הממשלה המייסד דוד בן-גוריון.

11 ***נתבקשתי להידרש לדיבר התשיעי "לא תענה ברעך עד שקר" (כ, יג), אשר בנוסחו בספר דברים(ה),
12 (טז) לשונו היא "ולא תענה ברעך עד שוא", ובמקום אחר, בעניין עד זומם, נקרא "עד חמס" (דברים יט,
13 טז). הביטויים 'שוא' ו'שקר' בשני נוסחי עשרת הדיברות נרדפים, ולכך סימוכין במקרא (תהלים קמד, יא)
14 "אשר פיהם דיבר שוא וימינם ימין שקר". **מדוע עדות שקר כנגד הזולת היא חמורה עד כדי היכללות**
15 **בעשרת הדיברות?** אולי התשובה לכך מצויה בספר החינוך מימי הביניים, האומר "כי השקר נמאס ונאלח
16 לעיני כל משכיל, גם כי בעדות אמת העולם עומד, שכל דברי ריבות בני אדם מתבטלים בעדות אנשים, אם
17 כן עדות שקר סימן לחורבן היישוב" (מצוה לז). דברים כדרכנות, וקשה למצוא ביטוי הולם יותר למרכזיותן
18 של האמת ואמירתה.

19 **תובנה ערכית זו מסבירה את הימצאותו של דיבר זה בין חמשת הדיברות החמורים של לא תרצה, לא**
20 **תנאף, לא תגנוב ולא תחמוד, שהם מיסודות הקיום האנושי המתוקן, ואשר הפרשן ספורנו רואה אותם**
21 **כמכוונים לכך "שלא נזיק לאדם בגופו, בכבודו ובמונו, במעשה, בדיבור (וכזה הוא 'לא תענה' – א"ר)**
22 **ובמחשבה"; זאת – בשונה מחמשת הדיברות הראשונים שעניינם – לשיטתו – "כולו אומר כבוד לאל**
23 **יתברך" (אך בהם גם "כבד את אביך ואת אמך").**

24 **בדין הישראלי עדות שקר בהליך שיפוטי מצויה בסוג החמור של עבירות, המוגדרות כפשע, ועונשה**
25 **מאסר עד שבע שנים, ואם נעשה הדבר בעד טובת הנאה – תשע שנים; זה לשונו של סעיף 237 לחוק**
26 **העונשין, תשל"ז-1977, בחלקו העיקרי: "המעיד בהליך שיפוטי, ביודעין, עדות כוזבת בדבר מהותי לגבי**
27 **שאלה הנדונה באותו הליך, הרי זו עדות שקר, ודינו – מאסר שבע שנים; עשה כן בעד טובת הנאה, דינו –**
28 **מאסר תשע שנים". ברי, כי האפשרות שעלילת הדברים תחרוץ גורלו של נאשם שעד השקר העיד נגדו,**
29 **והוא יורשע ואף ייכלא – מדירה שינה, ומסבירה את יחסו המחמיר של המחוקק. אכן, מדובר בדיבור ולא**

The 9th Commandment

1 במעשה, אך הדיבור הוא מסוג "המלים ההורגות". מכאן גם חומרת התייחסותו הפרטנית של המקרא (דברים
2 יט, יט) לעדים זוממים, כאלה שזממו להמיט אסון על הזולת בעדותם השקרית.
3 הערך החברתי הכפול, של אמירת אמת כיסוד, ומכוחה אי פגיעה בזולת על ידי אמירת אי-אמת, הוא שביסוד
4 הדיבר התשיעי, **בעולם המועד לאי אמת והמכונה בתורת החסידות "עלמא דשקרא" (עולם השקר);**
5 **וכדברי בעל חוות יאיר (רבי יאיר בכרך, המאה הי"ז, גרמניה), סימן ט "כתב ראש הפילוסופים היווני,**
6 **אהוב סקראט (סוקרטס) אהוב אפלטון, רק האמת אהוב יותר".** לא בכדי, בעולמנו המורכב, נאמר (בבלי
7 שבת י, א) מפי האמורא רב חייא בר רב מדפתי "... כל דיין שדן דין אמת לאמיתו אפילו שעה אחת –
8 מעלה עליו הכתוב כאילו נעשה שותף להקדוש ברוך הוא במעשה בראשית". עד כדי כך כוחה של
9 האמת.
10 "לא תענה ברעך עד שקר" נוגד אפוא את החיפוש המתמיד אחר האמת, מיסודות הקיום האנושי. על כן זכה
11 להיכלל בעשר הדיברות.